

An illustration in a warm, orange-brown monochrome style. It depicts two grasshoppers on a dense thicket of reeds or tall grass. One grasshopper is in the foreground, facing right, with its long hind legs and antennae clearly visible. The second grasshopper is slightly behind and to the left, also facing right. The background is filled with the vertical and diagonal lines of the reeds, creating a textured, naturalistic setting.

ՃԱՅՃԱՅԻՆ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԵԱՆՑ
ԱՐԴԻԱԿԱՆ ԴԱՐՄԱՆՈՒՄՆԵՐԸ

616.9

Կ-1

616.9
2-17

04 AUG 2010

ԻՆՉՊԷՍ ԲՈՒԺԵԼ ԵՒ ԿԱՆԽԱՐԳԻԼԵԼ ՃԱՀՃԱՏԵՆԴԸ

Ճահճատենդը (paludisme) աշխարհի ամենէն մահառիթ հիւանդութիւնն է, ամէն տարի հազարներով կարելի է հաշուել ջերմախտի (malaria) մարդկային զոհերը:

Բոլոր անոնք որ ճանչցած են ջերմի զարհուրելի տագնապը և զգացած են չարք մը նոպաներէ յառաջ եկած ծայրահեղ տկարութիւնը, գիտեն թէ ջերմախտը հիւանդութիւն մըն է որ կրնայ ծնունդ տալ տարիներ տեւող խանգարումներու:

Անոնք որ ականատես եղած են մանուկներու, մահաւանդ խիստ փոքրերու մահուան՝ այս հիւանդութեան հետեւանքով, կամ գիտած են անոնց ենթարկուիլը ջերմախտի անարիւնութեանը, գիտեն թէ ո՛ր աստիճան տղուն աճումն ու ֆիզիքական զարգացումը կը խանգարուին ամենէն յամառ վարակումէն:

* * *

Երկար ատեն ջերմախտի պատճառը անծանօթ մնաց: Զերմախտը ճախճախուտներու ջերմն էր, սարսափելի հիւանդութիւն զոր մարդ կ'առնէր այն վայրերէն ուր կը գտնուէին կայուն ջուրեր կամ յամրընթաց գետակներ: Ընթացիկ առասպելներու համաձայն, լճացած ջուրին արձակած զարչահոտութիւնները արիւնը

կը խաթարէին և ջերմ յառաջ կը բերէին, այսպէս է որ համոզում գոյացաւ գիւղաբնակներու և բանակողներու մօտ՝ լճացած ջուրի կամ ծաղկած դափնիներու մասին, որովհետեւ վերջիններս ալ կը նկատուէին իբրեւ ջերմի ծնուցիչ տարրեր, այսպէս էր որ ծագում առաւ ջուրի եզերքը քնանալու վախը: Եթէ նման հաւատալիքներ հիմք չունին ճահճատենդի փոխանցումի և զարգացումի երեւոյթին մէջ, անոնք զոնէ ըմբռնելի կը դառնան առողջապահական տեսակէտով, արգարե, եթէ ճահճատենդը աւերներ կը գործէ ճախճախուտ վայրերու մէջ, պատճառը մօեղներն են որ իրենց պատիճով մարդը խայթելով՝ անոր կը ներարկեն ջերմախտը:

Արդ, ինչպէս թիթեռները կ'անցնին թրթուրի վիճակէն, մօեղներն ալ յառաջ կու գան որդերէ որոնք միայն ջուրի մէջ կրնան ապրիլ: Այսպէս երեւան հանուած էր ճահճներու ջերմի պատճառը: Բայց կը մնար գիտնալ թէ ինչպէս մօեղը՝ մարդը խայթելով՝ հիւանդութիւն կու տայ անոր: Լավուան անուն ֆրանսացի բժիշկի մը կը պարտինք այն արժանիքը որով անիկա հաստատեց թէ ջերմախտաւորներու արիւնը կը պարունակէ արեակենդան (hématozoaire) կոչուած մանր մակաբոյժներ: Յետոյ Ռօնալտ Ռօս նոյն մակաբոյժները գտաւ մօեղներու թէ՛ արիւնին թէ՛ պատիճին մէջ:

Ֆրանսացի բժիշկի այս կարեւոր գիւտը մեծ զարկ տուաւ ճահճատենդի դարմանումին. ա՛յն համոզումը կար որ այս հիւանդութիւնը հետեւանք էր մակաբոյժի մը որ կը յարձակի արիւնի կարմիր գնդիկներուն վրայ և կը սնանի արիւնով: Հետեւաբար ջերմախտը կրնար բուժուիլ այս մակաբոյժներու ջնջումովը միայն: Գիտէին նաեւ թէ մօեղին խայթուածքէն զգուշանալով կարելի էր զերծ մնալ այս հիւանդութենէն:

* * *

Ջերմախտին ծագումը ճանչնալէ առաջ արդէն այս հիւանդութեան դէմ կը գործածուէր ֆեբրիցա կոչուած դեղը որ յայտնի է իր ջերմաւան (fébrifuge) յատկուած թիւններով:

Յետոյ չնորհիւ Փէլլէթի (Pelletier) և Կավանթուի (Caventou) այն գիւտին որով այս երկու ֆրանսացիները յաջողեցան ֆեբրիցա կոչուած ծառին կեղեւէն հանել անոր պարունակած ֆինիլը, ձեռք բերուեցաւ արդէն խիստ ազդեցիկ դեղ մը ջերմախտի դարմանումին համար:

Բայց եթէ բաւարար քանակով կ'անուած ֆինիլը կը բուժէ ջերմի նոսպան, ընդհակառակը, ան ամբողջ ջովին չի բուժեր հիւանդը, ինչ որ կը նշանակէ թէ հիւանդը բոլորովին զերծ պիտի չմնայ ջերմէն, և ի հեճուկս կուլ տրուած քիմիքի նկատելի քանակին, պիտի դարմանայ, նոյնիսկ տարիներու առերեւոյթ առողջութենէ մը յետոյ, ենթարկուելով ջերմի տապահանքներու: Ասկէ զատ, նախկին ջերմախտաւորը որ ինքզինքը բուժուած կը զգայ այն պատճառով որ այլևս ջերմ չունի, կրնայ ջերմը փոխանցել իր ընտանիքին և իր զրացիներուն, որովհետեւ թէպէտ ֆինիլը ջնջած է մակաբոյժներու մեծ մասն արիւնին մէջէն, բայց զանոնք բոլորովին բնաջնջած չէ. որոշ թիւ մը այս մակաբոյժներէն, այսինքն ամէնէն տոկոսները, զորս կարելի է համարել հիւանդութեան արմատը կամ սաղմը, ողջ մնացած են: Ահա ասոնք են զորս խայթող մօեղները կը ծծեն մարդուն արիւնին հետ և յետոյ կը ներարկեն ուրիշ մարդոց արիւնին մէջ: Այս տոկոսն մակաբոյժները բնակելով նախկին ջերմախտաւորի արիւնին մէջ, այլևս ջերմ յառաջ չեն բերեր, այսպէսով

տեւականօրէն կը մնայ կրկնակ վտանգ մը թէ՛ ջերմախտաւորի անձին թէ՛ չըջապատին համար, եթէ վերանկումներու (rechutes) դէմ դարմանումը չհարուսնակուի:

Այս իրողութիւնները ստուգուած ըլլալով, պէտք էր փնտռել նոր դարմաններ որոնք քիմիքի նման ընդունակ ըլլային ներգործելու ջերմին դէմ, ինչպէս նաեւ ընդունակ պաշտպանելու վերանկումներու դէմ, ջնջելով կարծ ժամանակի մը ընթացքին՝ մակաբոյժներու գրեթէ ամբողջութիւնը: Պէտք էր նաեւ գտնել ածանցիկներ որոնք նոյն ատեն տանելի ըլլային մարդկային կազմին, մասնաւորաբար այն պարագային երբ ջերմախտը յառաջ կը բերէ արիւնին անցքը մէզին մէջ, ահա՛ բարդութիւն մը որ, ինչպէս յայտնի է, յաճախ աւելի կը ծանրանայ քիմիքով:

Քիմիագիտութեան նորագոյն գիտելիքներն չնորհիւ հնարաւոր եղաւ օգտագործել, ճահճատնդին դէմ, նոր դեղեր որոնք շատ ազդեցիկ դուրս եկան և որոնց ամէնէն թանկագիններն են Քինակրինը (Quinacrine) և Փոէմալինը (Prémaline), պատրաստուած Specia Rhône Poulenc ընկերութեան կողմէ:

Քիմաքիկներ կը ներկայացուի դեղին տափահատիկներու (comprimés) ձեւին տակ:

Քիմաքիկներ, ըլլալով գիւրակուլ գեղ մը և ստամոքսին և աղիքներուն համար բոլորովին տանելի, կրնայ հիւանդին տրուիլ՝ ջերմախտի պատճառած բոլոր նոպաներու ժամանակ. կրնայ տրուիլ նաեւ մանուկներուն որոնց համար մասնաւորաբար պատրաստուած կան քիմաքիկներով շոքոլաներ որոնց իւրաքանչիւր պատուիկը կը համապատասխանէ մէկ տափահատիկի:

Քիմաքիկներ դարմանն է նաեւ ջերմախտի բարդուած թեւանց, այսինքն մաղձային ջերմին (fièvre bilieuse):

Քիմաքիկներ անով կը տարբերի քիմիքէն որ ո՛չ գլխապտոյտ կը պատճառէ ո՛չ ականջի բզզիւն. չի բորբոքեր երկկամունքը, ան կրնայ դեղին գունաւորում մը յառաջ բերել մորթին և աչքերուն մէջ, բայց այս գունաւորումը ապացոյց է որ դեղը կը ներգործէ մարմինին բոլոր մասերուն մէջ: Մնաց որ այս գունաւորումը ունէ անպատեհութիւն չի ներկայացնիր, քանի որ դարմանումի չըջանէն յետոյ ան կ'անհետանայ առանց ունէ հետք ձգելու:

Ջերմի նոպայի պարագային մէջ, Քինաքոլինը պէտք է առնուի հինգ օր յաջորդաբար, օրական երեք տափահատիկ: Դեղին ազդեցութեան ներքեւ, նոպաները երկու կամ երեք օրէն կ'անցնին:

Վերանկումները հազուադէպ են որովհետեւ քինաքոլինը, վերջին տափահատիկի կլանումէն յետոյ դեռ երկար ժամանակի համար կը պահէ իր ազդեցութիւնը:

Հետագայ տախտակը ցոյց կու տայ կլանելի քինաքոլինի չափը ըստ տարիքի:

Վարակումէ զգուշանալու համար տարբուան մէջ օր մը առնել		Ջերմի նոպան դադարեցնելու համար 5 օր յաջորդաբար
2 տափահատներ Մանուկներ	3 տափահատիկ	3 տափահատիկ
1-3 տարեկան	1 շօջալոյ	1 շօջալոյ
3-6 »	1 1/2 տափ. կամ շօջալ 1/2	1 1/2 տափ. կամ շօջալ 1/2
6-9 »	2 տափահատիկ	2 տափահատիկ
9-12 »	2 1/2 »	2 1/2 »

Ուշադրութիւն. — Քիմաքիկներ միշտ առնել ճշգրիտ պահուն և երեք անգամէն, այսինքն՝ առաւօտ, կէսօր և երեկոյ:

Դարմանումի շրջանին, սնունդը պէտք է բովանդակէ շատ արիւրային տարրեր, բայց քիչ մսեղէն:

* *

Զերմի անհետացումը չի նշանակեր թէ բուժումը ձեռք բերուած է: Լրացուցիչ դարմանում մը անհրաժեշտ է: Այդ առեւն է որ հարկ է, առանց ժամանակ կորսնցնելու դիմել բժիշկի խորհուրդին, որը միակ ձեռնհաս անձն է կիրարկելու մասնաւոր դարմանումը վերջնական բուժումի համար. իսկ վերջնական բուժումը արիւնի քննութենէն յետոյ միայն կրնայ ապահով նկատուիլ:

Իսկ այս ձեռք կը բերուի փոխմալինով դարմանումէ վերջ:

Փոէմալինը ամբողջական դեղատուութիւն (medication) մըն է որուն պարունակած քինաքոնինը զօրացած է երկու մարմիններով որոնք ընդունակ են փճացնելու արիւնին մէջ գտնուած ջերմախտի ամէնէն սոկուն մակաբոյծները: Փոէմալինը նոյնպէս այն հզօր դեղն է զոր բժիշկները կ'օգտագործեն պաշտպանելու համար ամբողջ համայնքներ համաճարակներու պարագային: Փոէմալինը առողջ անձերը դերձ կը պահէ վարակումէ, ինչպէս նաեւ կ'արդիւն արդէն ջերմախտաւոր անձերը վարակիչ դառնալ, որովհետեւ ան կը ներգործէ միանգամայն ամէնէն տկար մակաբոյծներու և ամէնէն տուկուններուն դէմ որոնք փոխանցումի դործօններն են:

Շահեկան է ճանչնալ այս նոր արտադրութեան դոյութիւնը, որպէս զի ամէն ջերմախտաւոր կարենայ օգտուիլ անկէ և չբաւականանայ միայն ֆինաֆոնի դարմանումով: Պէտք է գիտնալ նաեւ որ փոխմալինը բժիշկին պատուէրովը միայն կրնայ առնուիլ:

* *

Այսպէս, քինաքոնին և փոէմալինի շնորհիւ անողորք պայքար մը կրնայ մղուիլ ընդդէմ այն մակաբոյծին որ յառաջ կը բերէ ճահճատենդը: Քինաքոնինը, որ բժիշկի բացակայութեան իսկ կրնայ դործածուիլ ամէն մարդու կողմէ, ստիպողական դեղն է որ թոյլ կու տայ թէ՛ պաշտպանուիլ հիւանդութեան դէմ թէ՛ արագօրէն խեղդել առաջին նոպան: Ազդեցիկ լեղ մըն է, աման, անվնաս, որ կը կանխարգիլէ հիւանդութեան տխուր հետեւանքները, պայմանով որ ամբողջական բուժում մին համար դիմում կատարուի բժիշկին որը միակ որակեալ անձն է յանձնարարելու համար փոխմալինը:

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0289009

7099

87